

گشتی در عمیق ترین قنات جهان

سفری در تنها اثر جهانی خراسان رضوی به بهانه سومین سالروز ثبت آن

شیماسیدی از سطح زمین که بتگری، تنها تلی از خاک می بینی و احتمالاً با «هانری گوبلوی» فرانسوی هم عقیده می شوی که قنات یک سازه ابتدایی و قدیمی است و باید با شیوه های نوین و مدرن جایگزین شود. اما کافی است ۳۰۰ متر از «پایاب» پایین روی و وارد قناتی شوی که ۲۵۰۰سال پیش با دست انسان و بدون استفاده از ابزار فناوری امروزی ساخته شده است تا دوباره با «هانری گوبلوی» فرانسوی، منتها بعد از دو دهه تحقیق، هم عقیده شوی که قنات ها بهترین شیوه استحصال آب های زمین مینی هستند و در این بین قنات قصبه گناباد مهندسی ساز ترین قنات جهان است. قنات قصبه گناباد از جمله پدیده های حیرت انگیز جهان و نماد سازگاری انسان با طبیعت است که به عنوان تنها اثر از خراسان رضوی در ۲۵ تیر سال ۹۵ فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شد و همین ثبت جهانی امروز پای بسیاری از گردشگران اروپایی را به گناباد باز کرده است.

مسکن های بی مهر و مهر قنات در دل مسئولان یونسکو

برای بازدید تنها اثر جهانی خراسان رضوی پس از ورود به شهر گناباد راهی محله قصبه، که همان ده پزرگ قدیم بوده است، می شویم. برخلاف آنچه که از نام قصبه و قدمت آن توقع داریم اولین چیزی که به محض ورود به محله قصبه توجه مان را جلب می کند ساختمان های بد نما می مسکن مهر است که بای مهری به قنات جهانی، در جوار آن قد کشیده اند. علیرضا شناسایی، مدیر میراث فرهنگی شهرستان گناباد، که خود نیز دل خوشی از این ساختمان های بی مهر ندارد می گوید: این ساختمان ها قبل از ثبت جهانی قنات قصبه ساخته شده اند و گرچه سازمان یونسکو نیز در ابتدایه دلیل بنمایی ساختمان ها تمایلی به ثبت جهانی قنات نداشت، اما سرانجام جاذبه های فراوان قنات، مسئولان یونسکو را واداشت که از این ساختمان ها چشم پوشی کنند

آسفلت و سنگ فرش روی قنات ممنوع است

مسیر از کنار ساختمان ها تا رسیدن به پایاب و مظهر قنات خاکی است و مدیر میراث فرهنگی گناباد، در پاسخ به سؤال مادر باره دلیل آسفلت و یان سنگ فرش نشدن این مسیر می گوید: یونسکو اینجا را به همین شکل ثبت کرده و ما اجازه هیچ گونه دخل و تصرفی را در آن نداریم. علاوه بر این آسفلت و سنگ فرش کردن روی قنات ممکن است به آن آسیب وارد کند.

کم آبی مهم ترین دلیل ریزش قنات ها است

بر روی ورودی اول، به صورت نمادین یک چرخ چاه گذاشته شده تا در یک برش عمودی، ببیند بتواند میزان ارتفاعی که برای برداشتن هر سطل آب باید پایین برود را ببیند. البته این ورودی بسته است و تا بلویی برس در آن نصب شده که با عذر خواهی، به علت ریزش قنات از بازدید کنندگان می خواهد به ورودی دوم برود. شناسایی در مقابل پرسش ما از علت ریزش قنات می گوید: ریزش قنات امری طبیعی است که در گذشته نیز بسیار رخ می داده و گذشتگان هر گاه ریزشی رخ می داده است تونلی دیگر حفر می کردند به همین دلیل ما گاه شاهد وجود تونل های فراوان در یک مسیر هستیم. می پرسیم: ریزش تونل به دلیل باران های فراوان بهاری بوده است؟ که می گوید: کم آبی یکی از دلایل اصلی ریزش تونل است که حدود بهمن ماه، دامن ورودی شماره یک را گرفت. قبل از این بازدید کنندگان می توانستند در داخل تونل از ورودی اول به دوم بروند اما حالا باید از پله ها بالا بیاییم و حدود ۲۰۰ متر را روی سطح بییمایم تا به ورودی دوم برسیم.

غال شغال» و علاقه یونسکو به حفظ نام های بومی

قبل از پایین رفتن از پله های ورودی دوم، تابلوی «غال شغال» توجه مان را جلب می کند. این بخش به دلیل اینکه امکان ورود حیوانات بزرگ از قبیل شغال و روباه را داشته از گذشته نژد مر دم بومی به شغال شغال معروف بوده و یونسکو نیز همین نام را ثبت کرده است.

۳۰۰متر زیر زمین دانش ۲۵۰۰ ساله

حدود ۱۰۰پله را پایین می رویم تا در عمق بیست متری به تونل برسیم. حدود ۲۰متر دیگر هم در تونلی باریک و تاریک که چراغ های کوچکی بر روی دیواره ها از ظلمات خارج شده است، پیش می رویم تا به آب برسیم. آبی زلال و ولرم که با تونر پر درازی های آبی بسیار دلر باشد است. قنات قصبه گناباد ۴۷۲ حلقه چاه دارد که در ۳۲ کیلومتر و تا عمق سیصد متری زمین پیش رفته است. حفر کانالی با این عظمت، ۲۵۰۰سال پیش، آن هم بدون کمترین خطار در مسیر یا شیب بندی یک شاکر بی نظیر در جهان محسوب می شود. شناسایی شیوه پیشینیانمان در حفر قنات را چنین توضیح می دهد: این قنات به طول بیش از ۳۳ کیلومتر از دو رشته اصلی به نام های «قصبه» و «دولاب» تشکیل شده است که یکی از این رشته ها آبی شیرین و گرم دیگری شور و سرد دارد. در نهایت دور رشته به هم می پیوندند و آبی ولرم و متعادل جاری می شود. هخامنشیان برای حفر این قنات که یکی از برآب ترین قنات های ایران محسوب می شود، شیوه ای مهندسی ساز طراحی کرده بودند.

نگاهی به شیوه کار قنات قصبه گناباد

حفر چاه افقی چیزی بود که باعث ایجاد قنات ها شد، چرا که اگر چاه عمودی به چاه افقی تبدیل می شد، آب از سفره های زیر زمینی به سطح زمین می رسید و جریان می یافت. آنچه که در قصبه گناباد وجود دارد جلوه ای هوشمندانه از ترکیب چاه و قنات است که به صورت افقی و عمودی شکل گرفته و تا به امروز حفظ شده است. دو نوع چاه در این قنات حیرت انگیز حفر شده است: برخی کم عمق و عمودی هستند و برخی دیگر عمیق و پله ای. محاسبه انداز چاه عمودی واقعی چالشی بود که سازندگان قنات با آن روبه رو بودند. اگر چاه عمودی چندین متر باشد، اندازه چاه افقی به چندین کیلومتر خواهد رسید. برنامه گسترش قنات به صورت عمودی واقعی به این صورت بوده که در ابتدا یک چاه عمودی ۷۰ تا ۱۰۰متری حفر شده و سپس با زاویه ای قائم در کف آن به سمت کانالی افقی و بلند هوا به طول ۳ تا ۵متر به سمت مسیر قنات امتداد یافته است. در انتها کانال های افقی و بر فراز چاه های عمودی چرخ می قرار می دادند تا خاک را از بزمین بیرون بکشند. تنها برای یک چاه سیصد متری این مجموعه عظیم،

روزنامه

شهرامید
وزندگی

روزنامه

شهرامید
وزندگی

روزنامه

شهرامید
وزندگی

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

روزنامه

جن هاست.

داستان ثبت جهانی قنات قصبه گناباد

پژوهش میدانی درباره قنات قصبه گناباد از سال ۶۹شروع شد.برجبعی لبا فغانیکی، که خود اهل گناباد است، یکی از اولین افراد و تأثیرگذارترین آن ها در راه ثبت جهانی قنات قصبه گناباد بوده است. او نقشه قنات و ابعاد آن را ثبت کرد و همچنین با انجام آزمایش کرین ۱۴ بر روی سفال های یافت شده در این قنات توانست قدمت آن را تا ۲۵۰۰سال تخمین بزند. همین تحقیقات نیز زمینه ثبت جهانی این قنات را در ۲۵ تیر سال ۹۵ فراهم کرد تا قنات قصبه گناباد به عنوان تنها اثر خراسان در فهرست میراث جهانی یونسکو جای بگیرد.

فولید ثبت جهانی گناباد

ثبت این اثر در فهرست جهانی باعث شده است هر ساله پای تعداد زیادی از گردشگران خارجی به این خطه باز شود. رئیس میراث فرهنگی گناباد می گوید: گناباد بیشتر مورد توجه گردشگران اروپایی است تا عرب ها. از زمان ثبت قنات قصبه در فهرست جهانی تعداد زیادی از اروپایی ها در قالب تور ویژه صورت انفرادی به گناباد سفر کرده اند. علاقه اروپایی ها به اقامت در اقامتگاه های بومگردی موجب شده است گناباد در تعداد و کیفیت اقامتگاه های بومگردی پیش از سایر شهرستان های خراسان رضوی برآید.

در گناباد کجا بگردیم؟

به جز قنات قصبه، آبپنجه و آتار تاریخی، فرهنگی و اماکن مذهبی فراوانی در گناباد وجود دارد که می تواند چند روز از وقت شما را به خود اختصاص دهد. مسجد جامع گناباد که خود موزه معماری از دوره های مختلف تاریخی است، مدرسه تاریخی

نجومیه از یادگار های معماری اسلامی در دوره صفویه، خانه قدیمی شریعت با معماری متعلق به عصر قاجار و سازگار با محیط خاص کویری شامل هشتی، حوض خانه، سرداب و... از جمله جاذبه های گردشگری این شهر به شمار می رود. آب انبار شریعت (حسینیه) از آثار معماری دوران قاجار است که اکنون نمایشگاهی از آثار مردم شناسی مرتبط با آب از جمله نحوه برداشت و وسایل شها است. ضامنما و قند بر گشت به مشهد، حتما سری هم به روستای «مند» در جوار گناباد بزنید. طرح سفال های این روستای نظیر است. قطعاً می توانید به قیمتی مناسب تر از مشهد چند تکه سفال خوب از این روستا تهیه کنید.

خانه قاجاری در تملک معتادان

خانه تاریخی اکبر زاده وضعیت خوبی ندارد دو بر ای بقا چشم انتظار توجه بیشتری است

جواد فرهادی* اخرداده همین امسال بود که، جریان نصب پلاک بر سر در خانه های تاریخی، با حضور مدیران میراث فرهنگی و شهرداری از مقابل خانه تاریخی اکبرزاده آغاز شد. این اتفاق با هدف معرفی هویت خانه های تاریخی مشهد انجام شد و حالا شهروندان و گردشگران می توانند با اسکن کدی که روی پلاک ها ثبت شده است، روی تلفن همراه هوشمند خود اطلاعات بیشتری از خانه های تاریخی دریافت کنند. اما دانستن اطلاعات بیشتر از خانه تاریخی اکبرزاده مارا به این حقیقت می رساند که وضعیت پلاک ۹۴ کوچمجهت ۳، بسیار وخیم است و نیازمند حمایت جدی برای حفاظت از خانه ای است که سر در آن در مشهد نمونه است. چنانکه ما امروز سر در این خانه را در یکی از ورودی های پارک ملت مشهد کپی کرده ایم، اما در حفاظت از اصل آن کمیتمان لنگ می زند.

سر در خانه اکبرزاده در میان سایر خانه های تاریخی شهر مشهد ممتاز است و تنها سر در باقی مانده از این گونه می باشد. این سر در با انواع آجر های ساده، مهری و قالبی، نقوشی را شکل داده اند که با نواری از کاشی آبی تزیین شده و زیبایی دو چندان پیداکرده است. در بخش انتهایی نیز (لبه با طبقه دوم) به یک طاق یا نیم گنبد پیش آمده تبدیل شده که مانند تاجی بر پیشانی این بنا می درخشد. مانند بسیاری از ساختمان های عصر قاجار، لبه بام به وسیله آجر های دندان موشی تزیین و مستحکم شده است. به دلیل رفت و آمد زیاد افراد به این خانه برای رعایت مسئله محرمیت و نیز بهداشت به لحاظ برخوردن از باره بند، فضاهای عمومی و خصوصی این خانه به وسیله هشتی زیبایی از یکدیگر جدا شده است. این هشتی علاوه بر فضای تقسیم وار تباط فضای مکت و انتظار برای مخصوصا غریبه ها بوده است. با تمام این تفصیلهای همگی مهر تأیید بر برتری بر اهمیت وارزش این بنای تاریخی، به نظر می رسد سرانجامی که تعدادی از ساختمان ها و خانه های قدیمی و تاریخی به آن دچار شده اند، یعنی اسیر بی توجهی شدن و قدم در راه نابودی گذاشتن، در انتظار خانه تاریخی اکبرزاده نیز باشد. این خانه که در گذشته دارای ایوانی زیبا و مشرف به حیاط بوده، متأسفانه به دلیل بی میلانی ها دچار تخریب شده است. اوضاع این خانه در حال حاضر به قدری وخیم است که باعث شده است تا دغدغه ها و نگرانی های مبنی بر از دست رفتن و تخریب آن به وجود بیاید. اوضاع نابسامان این بنایم ی گوید که دار دروبه انحطاط می رود و متأسفانه کمترین توجهی نفازش نمی شود. نه از سوی مالک خانه و نه متولیان. در نمای داخل حیاط نیز، در قسمت بالای دروازه پنجره ها کاشیکاری های وجود دارد که متأسفانه این کاشیکاری ها در قسمت نمای خارجی تا حدودی فروریخته است. نمای اصلی ساختمان به علت طوبیت و شرایط نامناسب جوی در بعضی از قسمت ها آسیب دیده است.

اگر بخواهیم به صورت جزئی تر و دقیق تر از مشخصات این بنای قدیمی سخن بگویم، می توان به ویژگی های متفاوت دیگری نیز اشاره کرد. این خانه در دو طبقه به صورت یک طبقه همکف و یک طبقه فوقانی ساخته شده است. پلان آن ساده و فرم کلی بنا مستطیلی و در یک طرف حیاط قرار گرفته است. مصالحی که در ساخت این بنا به کار رفته عبارت اند از خشت خام در مرکز دیوار های عرضی و آجر ساده در روبه های دیوار و کاشیکاری در بعضی از قسمت های نما. سقف های خانه نیز از جنس چوب است. از ویژگی های دیگر این اثر تاریخی می توان به ایوان زیبا، هشتی و باره بند (طولیه) منحصر به فرد آن اشاره کرد.

* کارشناسی معاونت گردشگری وزارت شهر داری مشهد

عکس: سالار صالحیان/مهروز

داشته های تاریخی، گردشگری گناباد

تعداد آثار تاریخی ثبت شده در فهرست ملی

۱۴۷

۱۱

۱

۹

تعداد آثار میراث معنوی در فهرست ملی

تعداد آثار جهانی

تعداد اقامتگاه بومگردی

